

УДК 655.5

Н.І. Черниш, В.М. Мазурик**І. КРЕВЕЦЬКИЙ – ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ
БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ**

У розбудові національного книгознавства вагомих внесок належить таким непересічним особистостям, як І. Левицький, В. Доманицький, І. Калинович, В. Дорошенко, Л. Биковський, Ю. Меженко та ін. Особливе місце серед них належить Івану Кривецькому (1883–1940) – видатному українському історикові, бібліографу, незмінному (і незамінному) багаторічному керівникові бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, чий ім'я та багатоаспектна діяльність, на жаль, ще й досі залишаються майже невідомими як історикам культури, так і широкому загалу наукової громадськості нашої країни.

В особі І. Кривецького поєдналися непересічний учений, що виявив себе у багатьох галузях знань – історії, філології, книгознавстві, видатний керівник і організатор бібліотечної справи, талановитий публіцист і досвідчений видавець, авторитетний громадський діяч. Уродженець Галичини, він закінчив філософський факультет Львівського університету (1909 р.) і здобув визнання передусім як ерудований і глибокий дослідник історії України (його публікації з історії Галичини в складі Австро-Угорської імперії кінця XVIII – початку XX ст. не втратили свого наукового значення й нині). Однак основною справою життя І. Кривецького можна вважати розбудову бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, яка завдяки його наполегливій праці перетворилася в один з вагомих чинників примноження світової слави цього наукового центру. Протягом 1909 – 1937 рр. (з перервою в 1914 – 1921 рр., коли він брав участь у воєнних подіях у складі Української Галицької Армії, а після її поразки перебував у Києві, де працював у бібліотеці Української Академії наук під

керівництвом Ю. Меженка) І. Кревецький був управителем (директором або головним бібліотекарем) книгозбірні товариства, де доклав чимало зусиль для збереження та примноження книжкового набутку українського народу.

Плідна наукова й організаційна діяльність, І. Кревецького тісно пов'язана з Науковим товариством ім. Т. Шевченка. Протягом багатьох років він обіймав авторитетні посади: секретаря історично-філософічної секції (1909–1914 рр.), заступника голови бібліографічної комісії (1909–1914, 1925 рр.), комісії з історії мистецтв (1921–1922 рр.) та ін. Членом товариства І. Кревецький став ще студентом у 1905 р. М. Грушевський звернув увагу на здібного історика, що брав участь у засіданнях семінару під його керівництвом, і запропонував І. Кревецькому роботу в бібліотеці. Після звільнення М. Павлика з посади директора тут на той час накопичилося чимало проблем, які насамперед стосувалися комплектування фондів, каталогізації та збереження наявних видань. Перебравши, за словами І. Кревецького, "том за томом цілу бібліотеку", він склав детальний звіт про стан збереження видань, подав їх кількісну характеристику, ґрунтовно описав зміст колекції. У цьому документі, зокрема, зазначено: "Не вистачало 224 книжки, не всі книжки були поставлені на місце, були неточності у шифруванні книжок, деякі книжки записані двічі, деякі – виявилися на місці, але не були списані з читачів, деякі видання zdekomплектовані" [5, оп. 2, спр. 44, с. 9].

Розгорнувши свою працю у бібліотеці, І. Кревецький передусім приступив до її елементарного впорядкування, правильного розташування книг та їх шифрування, а також повернення до книгозбірні тих видань, яких бракувало, оскільки без цього неможливе було відкриття читального залу та якісне обслуговування читачів. Однак найбільших зусиль від І. Кревецького як організатора та керівника бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка після його призначення управителем у 1909 р. вимагало комплектування фондів цього осередку. Варто підкреслити, що І. Кревецький в першу чергу прагнув збагатити масив українознавчих видань, так звану україніку. На думку вченого, до неї відносились: українські стародруки від XVI до кінця XVIII ст. (тобто від першої української друкованої книги — "Апостола" Івана Федорова до "Енеїди" І. Котляревського); українські новодруки XIX ст. (цінні тим, що в них представлені всі

українські етнічні землі); наявні комплекти перших видань українських класиків; періодика українською мовою, що друкувалася в Європі та Америці; численні наукові публікації широкого українознавчого змісту.

Крім значного за обсягом масиву українознавчих видань, І. Кривецький неабияку увагу приділяв комплектуванню фондів спеціальними працями (переважно з історії, мови, літератури та етнографії), науковою періодикою багатьма європейськими мовами. Безперечно, такий склад фондів певною мірою визначався потребами читачів книгозбірні та її статусом як скарбниці української культури, осередку духовності, адже бібліотека Наукового товариства ім.Т. Шевченка фактично до 1914 р. була єдиною, що збирала всю україніку.

Одночасно з формуванням українознавчих фондів велась активна і наполеглива робота по створенню відділу українських рукописів. В основу його І. Кривецький поклав дві збірки: основну, що належала товариству, та приватну колекцію І. Франка (перейшла у власність Наукового товариства ім. Т. Шевченка на підставі заповіді письменника, налічувала близько семи тисяч томів і понад півтисячі рукописів). Об'єднавши ці дві збірки, вдалося зібрати значний за обсягом та унікальний за змістом масив церковних рукописів XIV–XX ст., автографів видатних вітчизняних і зарубіжних письменників нового часу, архівних матеріалів українських видавництв, редакцій газет тощо.

Комплектування фондів бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка І. Кривецький здійснював цілеспрямовано, систематично і достатньо динамічно. Це підтверджують, зокрема, такі цифри: якщо наприкінці XIX ст. (у 1893 р.) книгозбірня налічувала лише 600 томів, то вже у 1939 р. до її фондів входило понад 280 тисяч одиниць збереження – рукописів, книг, періодичних видань тощо. Ініціативи вченого знаходили широкий відгук серед видатних українських науковців – членів товариства, його фундаторів, які вважали за честь передати до книгозбірні власні бібліотеки та архіви. За відомостями, наведеними в ґрунтовному дослідженні самого І.Кривецького "Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові [3], найбільшими за обсягом та найціннішими серед дарів були колекції одного із засновників товариства О. Кониського, В. Лесевича (єдина у Львові систематично зібрана філософська бібліотека), П.Крип'якевича (латинські, грецькі, церковнослов'янські стародруки з історії церк-

ви та теології), І. Левицького (повна україніка галицьких видань) та ін. У Центральному державному історичному архіві у Львові зберігається книга пожертвувань бібліотеці Наукового товариства ім. Т. Шевченка за період 1893–1939 рр., що дає повне уявлення про ту виняткову роль, яку відіграли приватні колекції в збагаченні фондів книгозбірні [5, оп. 1, спр. 855, с. 1–52].

Хоча подаровані чи передані на основі заповітів приватні бібліотеки тривалий час і становили основу книжкових фондів Наукового товариства ім. Т. Шевченка, практично всіх відділів його книгозбірні (рукописів, періодики, книжкового тощо), з часом завдяки активному піклуванню І. Кревецького пріоритетного значення для комплектування набуває книгообмін. Ще у 1909 р. І. Кревецький звернувся з листом до більшості європейських академій наук, багатьох наукових та громадських товариств, знаних видавництв з пропозицією налагодити постійний обмін виданнями. Для обміну в першу чергу пропонувались так звані дублети – другі примірники наявних у бібліотеці книг та праці, що побачили світ у Науковому товаристві ім. Т. Шевченка. На заклик І. Кревецького активно відгукнулися європейські академії наук (передусім російська, польська, чеська, сербська та ін.), відомі університети (зокрема, більшість російських, краківський, амстердамський, мюнхенський), численні провідні наукові інституції (особливо зацікавленими були осередки українознавчих студій, наприклад, Український науковий інститут у Берліні, Український інститут громадознавства в Празі). Завдяки ініціативі І. Кревецького щодо обміну книгами фонди бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка не лише збагатились унікальною науковою літературою з багатьох галузей знань, а й праці українських дослідників стали набутком провідних наукових центрів Європи.

З часом обмін виданнями набував динаміки. Так, уже в 1913 р., через кілька років після ініціативи І. Кревецького, 236 наукових закладів та організацій брали участь у книгообміні з бібліотекою товариства; навіть у несприятливих історичних умовах у 1924 р. понад 120 установ надсилали туди видання (порівнюючи цифри, варто взяти до уваги тогочасні реалії – світову війну, жовтневий переворот 1917 р., наслідком якого стала більшовизація російських наукових осередків, книгообмін з якими завжди був значним за обсягами). Перелік наукових центрів – учасників обміну літературою І. Кревецький регулярно

публікував у “Хроніці НТШ”. Він переконливо засвідчував зростання авторитету Наукового товариства ім. Т. Шевченка, визнання його як провідного наукового осередку не лише України, а й Європи.

Особистий архів І. Кривецького (зберігається у Центральному державному історичному архіві у Львові, фонд 309) містить чимало матеріалів, що засвідчують, яких наполегливих зусиль докладав він для налагодження книгообміну, як дбав про поповнення фондів книгозбірні. Це, зокрема, листи відомим книгознавцям – Л. Биковському (на той час директору Варшавської публічної бібліотеки), Ю. Меженку (саме завдяки їх особистим контактам бібліотека Наукового товариства ім. Т. Шевченка вже з 1922 р. отримувала обмінні примірники видань, випущених у Радянській Україні), В. Дорошенку (наприклад, у листі йому детально перераховані унікальні українські та церковнослов'янські стародруки XVII–XVIII ст., отримані з Народного дому та Церковного музею у Львові [див. 5, оп. 1, спр. 147, с. 34]).

Не менш важливі інші джерела збагачення фондів бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка, які використовував І. Кривецький, а саме: купівля книг, передплата періодичних видань, отримання обов'язкового примірника (він надходив до книгозбірні з 1934 р. на підставі розпоряджень польського уряду; щороку понад 500 видань українською мовою, що побачили світ у Польщі, збагачували її відділи). Для придбання книг та передплати періодики витрачалися як державні крайові фонди (переважно до першої світової війни, коли Галичина входила до складу Австро-Угорщини), так і кошти товариства (у міжвоєнний період). І. Кривецький, який домогся визнання статусу бібліотеки на найвищому для Наукового товариства ім. Т. Шевченка рівні – рівні комісії та секцій, отримував не надто велику суму з бюджету осередка, однак, маючи налагоджені контакти з букіністичними та антикварними магазинами (зокрема, Українською книгарнею у Харкові, антикварнею Гельція у Львові, книгарнями Оглобліна у Києві, Вайгеля у Лейпцігу та ін.), придбав чимало безцінних раритетів. Зазначимо, що завдяки цьому джерелу поповнювалися в першу чергу відділи стародруків та українських рукописів.

Як бачимо, саме цілеспрямована, копітка, повсякденна праця І. Кривецького дала змогу сформувати настільки повну книгозбірню Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові, що

можна говорити про її унікальність та високий авторитет в Європі. Це – гідний найвищої оцінки науковий подвиг згуртованої навколо товариства галицької еліти, видатним представником якої був І. Кревецький.

1. Дашкевич Я. Доля і недоля нашої бібліотеки // Вісник НТШ. 1991. № 1. С.2–8.
2. Дорошенко В. Пам'яті товариша (у другу річницю смерті Івана Кревецького) // Наші дні. 1942. №7. С. 9–12.
3. Кревецький І. Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Львів, 1923, 16 с.
4. Кучер Р.В. Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові: Два ювілеї. К. Наукова думка, 1992. 182 с.
5. Центральний державний історичний архів у Львові (ЦДІА). Фонд 309.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.99